

„ЦАРИГРАДСКИ ВЕСТНИК“ – ИЗТОЧНИК НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ЖИВОТА В ЕСКИ ЗААРА¹ (1851–1856)

Ваня Донева-Ценкова

„Цариградски вестник“² е първият и единствен български седмичник, който излиза в столицата на Османската империя всяка събота в продължение на почти 14 години. Основната му задача е да осведомява своите читатели за новините от света, за събитията в империята и в българските земи. Формата, използвана от неговите редактори, е сходна с тази на западноевропейската преса от същото време. Вестникът заема централно място в историята на българския периодичен печат в средата на XIX в., но до настоящия момент не е бил обект на обстойно проучване.

Значимостта на това периодично издание като източник на информация се определя от неговото съдържание и относително дълголетие. През 50-те години на по-миналия век чрез него българите стават съпричастни към събитията в света, в Европа и в Османската империя. С публикуването на различни дописки, свързани с проблемите на българското образование и църковното движение, вестникът допринася за формиране на българското национално съзнание. Той е ценен историографски извор, който дава интересни данни за някои български градове, превърнали се в духовни центрове през периода на Възраждането.

Седмичникът, учреден през януари 1848 г., излиза първо под редакцията на Иван Андреев (Богоров)³ до 18 септември 1850 г., когато го поема Александър Екзарх Бейоглу⁴. От септември 1852 г. до януари 1853 г. седмичникът не е отпечатван.

Факт е, че двете личности, стоящи в основата на това периодично издание и емблематични за възрожденското ни просветно движение, са свързани с Ески Заара. Първият – Иван Богоров – учителства в града през 1844 г., т.е. четири години преди излизането на първия брой на „Цариградски вестник“.

Вторият собственик – Александър Екзарх – произхожда от заможна ескизаарска фамилия и през целия си живот, обикаляйки света с различни културни и дипломатически мисии, винаги остава духовно свързан с родния си град.

По своя характер, разпространение и въздействие „Цариградски вестник“ се нарежда сред значимите прояви на възрожденския периодичен печат. Този информационен седмичник отразява широк кръг процеси и събития. На страниците му заемат своето място международната политика и вътрешните новини, свързани със състоянието на земеделието и занаятите, на бита и нравите, на просветата и литературата. С многообразието на застъпваната тематика „Цариградски вестник“ отговаря на нуждите на широката аудитория. През относително дълголетното му съществуване неговият характер, облик и приоритети се променят. Неговата политическата ориентация не е подчинена на една ясно определена концепция. В нея се наблюдава преплитане на верноподанически чувства към султана с елементи на конфронтация с Патриаршията. Въпреки това, към средата на XIX в. вестникът се налага като важна информационна трибуна за хода на политическите събития (напр. хода на Кримската война), за разкриване на проблемите в живота на българите, за утвърждаване на новобългарската просвета и култура. В него се публикуват материали, писма на сътрудници и кореспонденти, случки от всички краища на страната за зверства, убийства и грабежи с пряко указване на истинските виновници, за половинчатите мерки, които се вземат за прекратяването им. Седмичникът, чрез материалите, издадени като подлистници, взема много активно участие в утвърждаване формите на новобългарската просвета и образование.

Настоящото изследване е опит за проследяване културния и религиозен живот в Ески Заара, отразен на страниците на седмичника. Използвано е фототипното издание на вестника от поредицата „Българските възрожденски вестници“ № 14 на НБ „Кирил и Методий“. Не са включени първите три годишнини на вестника, излезли под редакцията на Ив. Богоров, които не са преиздадени поради лошото им състояние и липсващите броеве.

На 18 септември 1850 г. Ал. Екзарх започва да редактира „Цариградски вестник“. До края на годината липсват сведения, свързани с Ески Заара. С появата на рубриката за България през май 1851 г. името на града се появява на страниците на вестника.

В бр. 49 в „Похвални стихове към енциклопедиите” са отбелязани заслугите на Александър Екзарх за разпространение на книги в българско и е отбелязано „...Или да похвалим, че е той в Захра роден” (**Цариградски вестник**, бр. 49 от 25 август 1851 г.).

През декември 1851 г. се появява един интересен материал, който описва състоянието на училищата в града – Акарджанската, Св. Димитриевата и Св. Николската шولا, „великолепна и шареноукрашена”. Авторът набляга на липсата на подготвени учители по взаимоучителната метода и разногласията на местните управници по въпросите на образованието, което рефлектира върху намаляване на общия брой ученици в Ески Заара. (**Цариградски вестник**, бр. 65 от 15 декември 1851 г.).

Дописка от 30 януари 1852 г. отбелязва, че са новонаети трима учители за две от училищата в града (Св. Николското и Акарджанското) и е отворено девическо училище (**Цариградски вестник**, бр. 73 от 9 февруари 1852 г.).

През март с.г. се появява информация, подписана с инициали С.С. за иманяри, които копаят Берекетската могила (**Цариградски вестник**, бр. 77 от 8 март 1852 г.).

През същата година Ески Заара е споходена от няколко природни бедствия – слабо земетресение на 1 март, което не взема жертви и не предизвиква разрушения (**Цариградски вестник**, бр. 78 от 15 март 1852 г.).

Научаваме и за няколко градушки през месеците май-юни, които нанасят поражения на сгради и лозя. (**Цариградски вестник**, бр. 88 от 21 юни 1852 г.).

През месец май 1852 г. се появява едно тревожно съобщение за намаляване броя на учениците в училищата на града, като се отбелязва, че еснафите вече не отпускат средства за учителски заплати и затова школата запустяват. (**Цариградски вестник**, бр. 86 от 17 май 1852 г.).

В началото на следващата година от Ески Заара се появява обнадеждаващата новина, според която гражданите „познаха колко повреди произхождат от небрежението на училищата ще се трудят веке единомушно за да докарат тия нихни общи заведения до такава степен, щото да бъдат пример достопохвален, Дай Боже!” (**Цариградски вестник**, бр. 103 от 3 януари 1853 г.).

През февруари с.г. на страниците на вестника са публикувани имената на трима нови спомоществуватели от града (**Цариградски вестник**, бр. 111 от 28 февруари 1853 г. – Това са Бойчо Г. Кюмпоров, Начо Тр. Ариффе и Стойчо Ст. Тошоолу).

В брой от месец май се отбелязва увеличаването на нощната стража преди Воскресение Христово, необходима, за да се опази реда и сигурността (**Цариградски вестник**, бр. 119 от 2 май 1853 г.).

Особено интересно е съобщението за „Ески-Заарското народно училище”, в което се казва, че градът „според своето търговско положение, благотворен климат и отношение с по отдалечените земи, обръща внимание на всякого образованого Българина”. Интересни са данните за броя на българските ученици – 720 момчета и 200 момичета, посещаващи 4 взаимни мъжки, 2 девически и 2 главни училища. Посочват се възможностите за набиране на средства, необходими за поддържане на образованието (**Цариградски вестник**, бр. 126 от 20 юни 1853 г.).

През същата година 50 граждани от Ески Заара подписват свидетелство в уверение на това, че д-р Хрисант Бодуров изпълнява длъжността общонароден лекар в продължение на пет години с внимателност и човеколюбие (**Цариградски вестник**, бр. 132 от 1 август 1853 г.).

Според информацията, публикувана на страниците на вестника на 13 август избухва силен пожар на чаршията, предизвикан от един тюфекчийски* дюкян. Засегнати от бедствието са 1270 дюкяна, 12 яхани, 5 фурни, 3 бани, 3 хана, една турска библиотека, 25 кафенета и 20 берберници, 3 специрии, 20 къщи. Според дописката стойността на засегнатите постройки е между 10–12 млн. гроша (**Цариградски вестник**, бр. 136 от 29 август 1853 г.).

Пишат от Ески Заара през с.г. за преминаването на 2500 души арнаутска войска, която временно „кондисала” по християнските къщи в града на път за Шумен. Споменава се и фермана за църковните свободи и посещението на испанския военачалник Прим, който отсяда в Еминбейовия конак на 31 август 1853 г. (**Цариградски вестник**, бр. 139 от 19 септември 1853 г.).

През октомври от вестника научаваме за заминаването на много момчета абаджийчета от Ески-Заара за Фелибе по заповед на правителството (**Цариградски вестник**, бр. 142 от 10 октомври 1853 г.).

Началото на следващата 1854 г. е свързано с няколко дописки за събития, предизвикващи напрежение в града и неговите околности:

– за събирането на помощи за войската (**Цариградски вестник**, бр. 154 от 2 януари 1854 г.) (по това време Кримската война е в разгара

---

* **Тюфекчия** (тур.) – лице, което изработва пушки и пищови.

си) – интересно е поименното упоменаване на мюсюлмани и християни от града, подпомогнали „достопочтенното начинание на правителството”;

– за арнаутите, плъзнали из региона – дописката е от името на „жителите християни. Ески-Заарци, верни поданици” (**Цариградски вестник**, бр. 160 от 13 февруари 1854 г.).

– за убийството в конака, при което Дервиш бей е убит от слугата на арменец-тюфекчия, след отказа му да върне парите, които дължи на господаря му (**Цариградски вестник**, бр. 161 от 20 февруари 1854 г.).

Една необичайна новина от Ески-Заарско е публикувана през април 1854 г. Тя е свързана с желанието на избягало от родителите си християнско момиче от с. Шамлий да се потурчи (**Цариградски вестник**, бр. 170 от 22 април 1854 г.).

Друга вест съобщава, че на 1 май в града идват 300 души башибозуци от Шумен, които ще бъдат разпръснати по селата, за да пазят спокойствието на жителите. Възниква случаен инцидент с едно момче фурнаджийче, което е ранено от войскарите (**Цариградски вестник**, бр. 173 от 15 май 1854 г.).

На страниците на „Цариградски вестник” през юни се появява новината за безчинстващия в казата в продължение на четири години Ахмед балабанджи, наречен „тунеяец” (**Цариградски вестник**, бр. 177 от 12 юни 1854 г.).

До края на с.г. се появява още два пъти името на Заара:

В съобщение от редакцията се обявява, че броят на спомоществувателите (абонатите) от града е 15 (**Цариградски вестник**, бр. 188 от 28 август 1854 г.). Според посочените данни това е втория град по абонаменти за вестника (в Цариград те са 30).

Второто споменаване е свързано с писма, идващи от града, в които гражданите се оплакват от поскъпването на някои хранителни продукти и неработещите училища (**Цариградски вестник**, бр. 200 от 20 ноември 1854 г.).

През януари 1855 г. се появява бележка за трагичното състояние на училищата в града, с изключение на това в махалата Св. Димитър, където учителства търновчанина Тодор Шишков (**Цариградски вестник**, бр. 208 от 15 януари 1855 г.). Отбелязва се, че преди три-четири години заарчани „бяха пример за тяхното към училищата попечение, но от няколко време съвсем бяха ги напуснали.”

В три броя на вестника от с.г. се появява информация за борбата с двама разбойници, безчинствали в казата:

– през юни се съобщава за убийството на Ахмед Балабанджи от низами, изпратени от Одрин (**Цариградски вестник**, бр. 232 от 9 юли 1855 г. и бр. 233 от 16 юли 1855 г.).

– първият септемврийски брой оповестява залавянето на разбойника Ибрям Айканлиеца от Ески-Заарската каза в Бал капан хан (**Цариградски вестник**, бр. 240 от 3 септември 1855 г.).

През юли се публикува едно книжовно известие от ст.п. Юванов за финансиране и разпространение на книгата „Общи знания всякому человеку нежни”, в което е казано парите в „Ески-Заара да ги изпращат” на баща му п. Юван Колюв, тюфекчията. (**Цариградски вестник**, бр. 234 от 23 юли 1855 г.).

Месеците август и септември отново са белязани от тревожност и бедствия. От града съобщават за разпространението на холера и пожар, избухнал на 7 срещу 8 август, (**Цариградски вестник**, бр. 238 от 20 август 1855 г.) който унищожавя 150 дюкяна, две бани и един хан. На следващия месец е публикувано оплакване от действията 200–300 кадъни, които започват „самоволно” да се снабдяват с брашно и жито от х. Господиновата воденица и х. „Бончовия хан”. (**Цариградски вестник**, бр. 238 от 20 август 1855 г.).

Първата новина за града през 1856 г. идва от редакцията на вестника и в нея се съобщава за „умножение на читателите”. Изброени са 22 спомоществуватели от Ески Заара (**Цариградски вестник**, бр. 264 от 18 февруари 1856 г.).

В мартенския брой на „Цариградски вестник” рубриката „Български известия” започва с описание на чаршия в Ески-Заара. Интересна е информацията за каменното здание с шест свода, покрити с олово, с четири железни врати, наричано безистен. Той е изграден в „незапомнени времена” и в него 44 дюкяна съхраняват ценната си стока. Споменават се и предните три пожара, които предизвикват масово разрушение на сгради около чаршията, но не засягат безистена. Описва се поредното огнено бедствие, обхванало града през нощта на 22 срещу 23 февруари 1856 г. Подпалва се еврейски дюкян в безистена. Помещението се изпълва с дим и успяват да спасят само малко от стоката, намираща се близо до вратите. Щетите са за около 1 млн. гроша. В заключение се отбелязва, че „би било добро и полезно ако се бяха смислили нашите

граждани, като толкоз се ошетиха от предшествующите пожари и да бяха си добили тулумби с всичките нужни за такива случаи неща!” (**Цариградски вестник**, бр. 267 от 10 март 1856 г.). Прави се и извода, че пожарите не са случайни, а нарочно предизвикани от определени лица, за да грабят чуждата стока.

Описват се и няколко убийства в региона, станали в началото на годината.

През април във вестника се публикува ново съобщение от Ески-Заара за тържественото прочитане на Хати Хумаюна, който султанът „подарява” на своите поданици и последвалото оплакване от липсата на сигурност и злодействата в околността (**Цариградски вестник**, бр. 272 от 4 април 1856 г.).

В следващия брой на вестника можем да прочетем за тържественото празнуване на дните на Пасха в града и информация за няколко инцидента. Оповестено е и залавянето на „прочутия злодеец” Каваз Мехмед Али от село Джамбаз-веран, който заедно с още осем военни бегълци тормози местното население в продължение на пет години (**Цариградски вестник**, бр. 274 от 28 април 1856 г.).

Брой 275 разказва за няколко инцидента в Ескизаарската каза през април, за лошото отношение към християните на един турски чиновник. В разните новини се отбелязва и новото място, на което е изпратен доктор Хрисант Бодури, „който живя в Ески Заара” – Халеп (**Цариградски вестник**, бр. 275 от 5 май 1856 г.).

С дата 1 май 1856 г. е поредната дописка от Ески Заара за християнския празник Въведение Богородично. Авторът, подписал се като „един от многото от Заара” изказва възмущението си от това, че българите са принудени да слушат богослужение на гръцки, латински и други езици в черквата в Акарджанската махала и не са сменили черковните книги на чужди езици с такива на славянски по примера на другите две черкви в града – Св. Димитър и Св. Никола (**Цариградски вестник**, бр. 276 от 12 май 1856 г.).

От страниците на вестника научаваме за поредното злощастие, сполетяло града. На 21 май, на разсъмване, когато топът възвестява часа за дневните пости на мюсюлманите, избухва силен пожар на чаршията около Ески джамия. Огънят вилнее в продължение на два часа и унищожава 40 дюкяна, турската библиотека и минарето на джамията. Споменава се и поредица от инциденти от околността (**Цариградски вестник**, бр. 279 от 2 юни 1856 г.).

Във връзка със сигурността по пътищата се описват взетите от Ескизаарския кърсердарин мерки – с разрешението на мюдюрина той взема дванадесет юнаци млади българи и разбива разбойническата шайка, като убива нейния главатар Хасан ага (**Цариградски вестник**, бр. 280 от 9 юни 1856 г.).

От 13 юни е информацията от Ески-Заара, свързана с преминаването на султанските войски през града. Авторът е възмутен от отношението на бинбашията към местните първенци – Начо Трифонов и Тодораки х. Косюв и нанесения им побой като отплата за оказаното гостоприемство (**Цариградски вестник**, бр. 282, 23 юни 1856 г.).

От септемврийския брой на вестника научаваме за добрата работа на Св. Димитриевата школа, благодарение на дейността на учителя Тодор Шишков. Учениците показват добър успех на проведенния годишен изпит. Публикувани са изучаваните предмети за първи (най-долен) и втори чин. В заключителната си реч Т. Шишков казва: „...най-потребно на всички наши общини е да обърнат внимание към въздигането на свои училища...Общината е вечна майка на училището...Както християните настояват за прилични църкви, тъй и българските общини трябва да настояват за добри училища” (**Цариградски вестник**, бр. 292 от 1 септември 1856 г.).

В два последователни броя на вестника името на Ески Заара се появява във връзка с поредния избухнал там пожар – този път огънят унищожавя казанджийската чаршия и достига до кююмджийските дюкяни. Местната власт не се е погрижила да издири причината за тези „бедствени приключения” (**Цариградски вестник**, бр. 293 от 8 септември 1856 г. и бр. 294 от 15 септември 1856 г.).

Съобщава се за смъртта на Хрисант Бодури, „доктор в Ески Заара”, който оставя млада жена – вдовица и 10-месечна дъщеря (**Цариградски вестник**, бр. 302 от 10 ноември 1856 г.).

През 1856 г. Старозагорската община почита паметта на Илия Хаджиниколов „школски епитроп, народен чорбаджия и накрая... **член на общината ни**, който първи в града ни... е оставил завещание” с голяма сума за Св. Димитриевата девическа школа. „Дано стани пример и на другите ни съграждани” – съобщава дописка до „Цариградски вестник” (**Цариградски вестник**, бр. 305, 1 декември 1856 г.).

На завещанията, като част от подготовката за смъртта, българинът поставя свой отпечатък. Възрожденското общество приема тези доку-

менти не само като имуществен регулатор, но и като нравствен дълг за събирането на средства за напредъка на образованието, книгопечатането и др., които поради обществено-политическите условия се развиват чрез самофинансиране.

Поради големия обем информация, настоящото проучване не обхваща пълното течение на „Цариградски вестник”, а разглежда извадките на хронологичен принцип в периода 1850–1856 г.

Анализът на сведенията за града, почерпани от страниците на вестника ми позволява да се направят няколко извода:

– много са бедствията, засегнали Ески Заара през периода 1851–1856 г. – разбойнически нападения, болести, няколко пожара;

– новобългарското образование в града се развива стихийно на приливи и отливи; то зависи от благоволенieto на местната община и обезпечаването на учителските кадри;

– броят на училищата е променлив и нивото на преподаване е обвързано с личностните качества и познания на даскалите;

– вестникът намира спомоществуватели в града и спомага за формираността на неговите жители;

– поради разнородността на населението в казата понякога се стига до етнически конфликти;

– интересни са данните за Ескизаарската община и нейните функции; много от дописките във вестника са на практика анонимни, но подписани от нейно име;

– Кримската война (1853–1856) е водеща новина за вестника в продължение на почти три години; тя безспорно влияе и върху живота на Ескизаарската каза и това е отразено в дописките;

„Цариградски вестник” е неразривно свързан с културното и просветно движение през Възраждането. Това го превръща в интересен историкографски извор за събитията „в българско” за периода 1850–1863 г.

Използвано е фототипното издание на „Цариградски вестник”, излязло под №14 от поредицата Български възрожденски вестници на НБ „Кирил и Методий”:

Цариградски вестник, г. I (А), 1850–1851, редактор Александър Екзарх – фототипно издание, НБ „Кирил и Методий”. София, 1973.

Цариградски вестник, г. II (В), 1851–1852, редактор Александър Екзарх – фототипно издание, НБ „Кирил и Методий”. София, 1974.

Цариградски вестник, г. III, 1852–1853, редактор Александър Екзарх – фототипно издание, НБ „Кирил и Методий”. София, 1975

Цариградски вестник, г. IV, 1853–1854, редактор Александър Екзарх – фототипно издание, НБ „Кирил и Методий”. София, 1974

Цариградски вестник, г. V, 1854–1855, редактор Александър Екзарх – фототипно издание, НБ „Кирил и Методий”. София, 1974

Цариградски вестник, г. VI, 1856, редактор Александър Екзарх – фототипно издание, НБ „Кирил и Методий”. София, 1973

Цариградски вестник, г. VII, 1856–1857, редактор Александър Екзарх – фототипно издание, НБ „Кирил и Методий”. София, 1978

БЕЛЕЖКИ

¹ Дн. Стара Загора

² “Цариградски вестник”, поради важноста на информацията, която съдържа, е преиздаден фототипното след 1973 г. и обхваща периодиката от 1850 г., тъй като първите две годишнини на вестника са със значителни липси в сбирката на Народната библиотека в София.

³ **Иван Богоров** е виден български енциклопедист от Възраждането. Роден е около 1820 г. в Карлово. По образование е медик, но се занимава и с промишленост, икономика, стопански въпроси, транспорт, география, журналистика и езиковедие. Известно време пътува през Букурещ, Свищов, Търново, Габрово, Изворник и накрая се установява в Ески Заара. Опитва се да убеди българите из тези градове да учат български, а не гръцки. В Ески Заара остава само една година, заради разделението сред учениците, породено от гръцкия учител. Редактор на първия български вестник „Българский орел” (Лайпциг). През 1848 г. започва да издава „Цариградски вестник” в столицата на Османската империя. След това заминава за Париж, за да учи медицина. По време на Руско-турската война служи като преводач. Умира на 1 ноември 1892 г. в София.

⁴ **Александър Стоилов** (Александър Екзарх) – виден деец на движението за национална еманципация чрез автономна българска църква, публицист, книжовник, дипломат, общественик и журналист. Роден около 1810 г. в Ески Заара (днес Стара Загора). От 1850 до 1862 г. издава *Цариградски вестник*. От 1866 до 1878 г. е на служба в посолството на Османската империя в Париж. След Освобождението на България той е един от кандидатите за първи княз на България. След Освобождението за кратко е префект на Пловдив, член на Върховния административен съд в Източна Румелия. Умира на 27.09.1891 г.